

УДК 347.191.4

Т. М. Мартинюкаспірант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ**ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ,
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА І СПАДКОВОГО ПРАВА**

На основі вивчення праць з проблеми співвідношення права інтелектуальної власності та інформаційного права, виявлення та узагальнення особливостей об'єктів інтелектуальної власності акцентовано увагу на термінологічній сутності категорій «інтелектуальна власність», «інформаційне право». Окреслено теоретичні аспекти означеної проблеми в умовах правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності як об'єкта спадкового права.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інформація, культурні цінності, спадкове право.

Постановка проблеми. Одним із критеріїв розвитку постіндустріального суспільства стає рівень інтегрованості інформаційних ресурсів у глобальний інформаційний простір, нівелювання територіальних, національних, часових обмежень трьохвимірного світу; поступова конвергенція, тобто зближення різних за контентом і структурою інформаційно-комунікаційних потоків в єдину транснаціональну мережу. Не викликає сумніву той факт, що завдяки глобальній інформаційній мережі забезпечується вільний доступ до результатів інтелектуальної, творчої діяльності, розширюється можливість доступу до культурних цінностей, що суттєво впливає на якість і рівень професійного й особистісного зростання людини.

Зазначені чинники актуалізують необхідність правового регулювання права інтелектуальної власності й інформаційного права, нескоординованість наукових підходів до теоретичного обґрунтування й практичного застосування правових норм яких приводить спільноту до правового нігілізму.

В умовах глобальних змін продовжуються дискусії стосовно законодавчого закріплення в змісті інтелектуальної власності інтересів громадянського суспільства щодо збереження і доступу до національного культурного надбання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед, необхідно підкреслити, що тематика нашого дослідження ґрунтується в проблемному просторі різних галузей права, що зумовлює потребу встановлення особливостей правового регулювання інформаційних відносин, об'єктів інтелектуальної власності, що відносяться до культурних цінностей. Із цією метою зробимо оглядовий аналіз робіт із цивільного права, в яких розглянуто питання інформаційного права й інтелектуальної власності, що стали предметом розвідок К.В. Афанасьєвої (Горської), А.В. Гончарової, Н.Д. Когут, В.О. Копилова, О.П. Сергєєва, О.І. Харитонової. Правове регулювання інтелектуальної власності та інформаційних відносин у сучасному законодавчому дискурсі розглянуто в публікаціях О.В. Кохановської, А.О. Кодинця, О.В. Якубенка та інших науковців.

Законодавчі, історичні та термінологічні аспекти культурних цінностей як об'єктів цивільно-правових відносин досліджувалися в роботах А.О. Гелич, Т.В. Дуденко, А.О. Романюк, В.Ф. Зверховської, Г.В. Чурпіти та ін. Безумовно, названими дослідженнями не обмежується широкий спектр досліджень з означеної проблематики. На наш погляд, вони є найбільш репрезентативними в частині визначених цільових настанов нашої розвідки.

Метою нашої роботи є висвітлення теоретичних аспектів проблеми співвідно-

шення права інтелектуальної власності та інформаційного права; виявлення та узагальнення особливостей об'єктів інтелектуальної власності, що відносяться до культурних цінностей, в умовах правового регулювання інтелектуальної власності як об'єкта спадкового права.

Виклад основного матеріалу. Для усвідомлення й дослідження теоретичних аспектів проблеми інтелектуальної власності слід звернути увагу на певну невідповідність та неоднозначність методологічних підходів філософії та теорії права до змісту дефініції «інтелектуальна власність», що відображають багатоаспектний характер означеного концепту. Якщо філософське обґрунтування інтелектуальної власності, застосовуючи категоріально-поннятевий апарат філософії права, базується на сутності іманентно заданих властивостей об'єкта, вводячи поняття інтелектуальної власності в політологічні й соціологічні, концепції, то цивільне право, фокусуючи увагу на особливостях об'єктів інтелектуальної власності, розглядає їх у межах власне правового поля: як об'єкта інформаційного законодавства і як результат творчої діяльності. У контексті викладеного вище інтелектуальну власність необхідно трактувати в дуальному вимірі: як процес створення інтелектуального продукту та правовий феномен [18, с. 402].

Ст. 418 Цивільного кодексу України зазначає, що «право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Кодексом [16, с. 260]. Як впливає зі змісту вказаної статті, об'єктами правового регулювання можуть бути результати інтелектуальної (пізнавальної) діяльності, яким властиві елементи творчості. Особливістю об'єктів права інтелектуальної власності є *способи* набуття і *оформлення* права власності, що забезпечується введенням інституту виключних прав та гарантує уніфіковані для всіх об'єктів *способи захисту* цивільних прав та інтересів.

Відповідно до ст. 420 ЦК України можемо навести об'єкти інтелектуальної власності, які поділено на групи, що характеризуються певними методами правової охорони та детерміновані особливостями створення та

юридичною природою цих об'єктів. Так, у межах першої групи відносини регулюються інститутом інтелектуальної власності; другу групу становлять об'єкти, які знаходяться під захистом патентного права; третю групу складають засоби, що знаходяться під юрисдикцією комерційного права; і до четвертої групи належать нетрадиційні результати інтелектуальної власності, що умовно відносяться до об'єктів інтелектуальної власності. Нами прийнято до уваги очевидність того факту, що природа речей, визначених у змісті означеної статті, різного характеру, і в той же час вона має суспільну значимість і соціальну включеність, що позиціонується як головний чинник логічної детермінованості наведених об'єктів.

Правове регулювання об'єктів інтелектуальної власності стикається з певними проблемами щодо трактування можливостей та меж захисту (відчуження) інтелектуального продукту. Якщо інформацію розглядати як об'єкт виключних прав, як результат творчої інтелектуальної діяльності, урегульованих у ст. 418 ЦК України, то її можна інтерпретувати як інформаційний *продукт, ресурс, документ*, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром у системі економічних та правових відносин [16].

Незважаючи на те, що природа інформаційного продукту у своїй основі нематеріальна, тобто не має атрибутів, характерних для предметів, що існують в часовому і просторовому вимірах, об'єкти права інтелектуальної власності відрізняються від інших об'єктів права власності двома суттєвими аспектами: *способами набуття, оформлення права власності* і *способом захисту об'єктів права інтелектуальної власності* [5].

Слід зазначити, що кожен об'єкт інтелектуальної власності є результатом інтелектуальної і, обов'язково, *творчої* діяльності людини, тобто має інформаційний характер, проте не завжди інформація є результатом творчості, який охороняється як об'єкт інтелектуальної власності.

У межах досліджуваної проблеми вважаємо доцільним представити результати наукових розвідок дослідників стосовно співставлення, співвідношення понять «інформація» та «інтелектуальна діяльність», що сформовано у вигляді двох взаємопов'язаних суджень. По-перше, інформація

пов'язана з інтелектуальною діяльністю і може мати будь-які форми зовнішнього відображення, сприймається особою безпосередньо або за допомогою технічних засобів. По-друге, трактування інформації як результату інтелектуальної діяльності ґрунтується на загальноприйнятому значенні поняття «інтелект» як здатності до мислення та раціонального пізнання [18, с. 501].

У законодавчому дискурсі існує велика кількість визначень інформації. Для нас найбільш ёмкою і змістовно коректною є дефініція, що викладена в ст. 1 Закону України «Про інформацію», а саме: це – документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [10, с. 130].

Характеризуючи інформацію як об'єкт права, В.О. Копилов визначає такі юридичні особливості та властивості інформації: *властивість фізичної невідчужуваності інформації*, заснована на тому, що знання не відчужувані від людини; *властивість відокремлюваності інформації*, оскільки для включення в оборот інформація завжди відокремлюється від її виробника (творця) й існує окремо й незалежно від нього; *властивість інформаційної речі (інформаційного об'єкта)*, що проявляється як поєднання інформації (її змісту) і носія, на якому ця інформація (зміст) закріплена; *властивість поширеності інформації*; *властивість організаційної форми* (інформація, що перебуває в обороті, подається в документованому вигляді); *властивість екземплярності інформації* [6, с. 49–51].

Таким чином, автором встановлено наступні ознаки інформації: *якість, селективність, спадкоємність, масовість, цінність, системність, невичерпність, універсальність*.

Встановивши основні атрибути інформації та рівні співвідношення інтелектуальної власності й основних ознак інформації, слід підкреслити й акцентувати увагу на таких міркуваннях: виділивши ознаки інформації, ми ідентифікуємо її як об'єкт наукового знання, але указаних характеристик недостатньо для розуміння інформації як об'єкта права власності. Відповідно до ст. 38 Закону України «Про інформацію» вона стає

об'єктом права власності тоді, коли зміст її складають правомочності володіти, користуватися і розпоряджатися інформацією [10].

Однак, як вказує А.О. Кодинець, органічний зв'язок між інформацією і результатами творчої діяльності, які охороняються правом інтелектуальної власності, матиме юридичне значення в разі офіційного законодавчого закріплення результатів інтелектуальної діяльності як особливого виду інформації [5, с. 17].

Систематизуючи означені постулати, закономірно виникає питання стосовно об'єктів інтелектуальної, творчої діяльності, які відносяться до культурних цінностей і мають двояку природу: як джерело інформації і як об'єкт цивільних правовідносин, зокрема, у сфері спадкових відносин.

Таким чином, виникає правова дихотомія, адже культурні цінності є загальним поняттям, яке включає матеріальні, так і нематеріальні об'єкти – досягнення культурної діяльності людини. Як джерело інформації, вони можуть копіюватися, розповсюджуватися, але якщо культурна цінність перейшла в спадок до спадкоємців, виникає питання: чи може спадкоємець надати дозвіл до розповсюдження, копіювання, тиражування культурної цінності чи, навпаки, відмовити у цьому? Щоб сформулювати судження, коректне в правовій площині, необхідно окреслити основні підходи до поняття «культурні цінності» з урахуванням основних класифікаційних ознак.

Як зазначають вітчизняні фахівці у сфері правового регулювання культурних цінностей, визнаються, по суті, лише матеріальні цінності культури, які, потрапивши до сфери правового регулювання, набувають статус майна й виступають у якості об'єктів цивільних правовідносин.

Духовні ж культурні цінності – це *виствори науки, літератури, мистецтва, винаходи*. Їхня охорона та використання здійснюється зазвичай в інших формах (авторське право, патентне право, комерційне право), тобто в цьому разі мова йде про право інтелектуальної власності. Так, наприклад, об'єкти авторського права – *виствори науки, літератури та мистецтва* – зазвичай визначаються як система ідей, думок та образів, що отримали об'єктив-

не вираження в доступній для сприйняття людиною конкретній формі [16, с. 19].

Для духовних культурних цінностей матеріальний компонент слугує лише засобом їх передачі від одного індивіда до іншого в процесі їх функціонування. Враховуючи це, як стверджують науковці, необхідно розмежовувати саме нематеріальне благо (витвір, технічне вирішення завдання) та речову (матеріальну) форму його втілення (книга, скульптура, прилад). Нематеріальні блага об'єктом права власності бути не можуть. Їхня охорона та використання забезпечуються спеціальними правилами, які багато в чому відмінні від права власності (шляхом застосування норм авторського права, патентного права, комерційного права). По відношенню до цих об'єктів застосовується термін «інтелектуальна власність», але це не означає, що мова йде про власність на матеріальні об'єкти. Доволі цікаву позицію стосовно співвідношення речового права (права власності) та права інтелектуальної власності висловила М.В. Ус, яка розглядає цю проблему як колізію суб'єктивних цивільних прав [15]. Вона акцентує увагу на тому, що право власності та майнове авторське право характерні для різних об'єктів – відповідно, для речі (матеріального предмету зовнішнього світу) та твору образотворчого мистецтва (знань, ідей, думок, які об'єктивовані у полотні і можуть самостійно сприйматися візуально).

Таким чином, аналіз базових концептуальних засад до проблеми культурних цінностей, до яких відносяться об'єкти інтелектуальної власності, дає можливість навести визначення «культурні цінності», що є найбільш змістовним і відповідає концепції нашого дослідження. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про культуру» поняття «культурні цінності» застосовується до об'єктів матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до Законодавства України [11].

Е Законі України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» наводиться також перелік таких об'єктів, який умовно можливо поділити на декілька груп: твори мистецтва; предмети, пов'язані з історичними подіями або з жит-

тям та діяльністю відомих людей; предмети монументального мистецтва; антикваріат; предмети, пов'язані з природою, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність. При цьому слід зауважити, що цей перелік, враховуючи спеціальну мету Закону (визначення порядку вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей), стосується лише рухомих культурних цінностей: ним не охоплюється нерухомі матеріальні й духовні культурні цінності [9].

Ураховуючи вищевикладені положення, можемо констатувати, що право власності на культурні цінності та інші речові права відрізняються від виключних прав на результати *інтелектуальної діяльності* (інтелектуальної власності). Підтвердженням цьому є норми цивільного законодавства. Відповідно до ст. 419 ЦК України право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності [16].

Суб'єкт права інтелектуальної власності на витвір мистецтва може продати свої майнові права на цей об'єкт будь-якій іншій особі, яка стає суб'єктом цього права (правонаступником). Але право власності на культурну цінність залишається за особою, яка її придбала і не залежить від передачі майнових прав. Аналогічна ситуація виникає тоді, коли право власності на культурну цінність перейде за законом або договором до іншої особи. Право інтелектуальної власності в такому випадку залишається за її суб'єктом без будь-яких змін. Суб'єкту права інтелектуальної власності належить право на нематеріальний об'єкт (зміст книги, суть винаходу), суб'єкту права власності на культурну цінність – право на річ.

Отже, серед культурних цінностей є такі, в яких об'єктивуються результати інтелектуальної, творчої діяльності (зокрема, книга, зображення на полотні (картина), статуя, платівка). Такі культурні цінності займають особливе місце з поміж інших, оскільки при їхньому обороту і захисті прав на них «вмикаються» також механізми права інтелектуальної власності. Нерозривний

зв'язок об'єктів права інтелектуальної власності з матеріальними носіями, в яких вони втілені, не може не відбитися і на здійсненні права власності на культурні цінності власника цих цінностей (зокрема, це право автора на публічний показ, право на відтворення твору (копіювання), право на недоторканність твору). При цьому слід відзначити, що в наведеному випадку культурна цінність конституюється як така, насамперед, завдяки результату інтелектуальної (творчої) діяльності, що в ній втілений і саме це впливає на формування її високої матеріальної вартості, а не ті матеріальні ресурси (фарби, полотно, раритетне видання), що були використані при її створенні [2; 3; 7].

Згідно з положеннями Конвенції «Про охорону нематеріальної спадщини» до об'єктів нематеріальної спадщини відносяться усні традиції і форми вираження, з урахуванням мов як носіїв нематеріальної культурної спадщини; виконавчі мистецтва; звичаї, обряди, свята; знання та звичаї, пов'язані з природою і світом; знання і звички, пов'язані з традиційним ремеслом [12].

Наводячи положення міжнародних документів про склад об'єктів нематеріальної спадщини, зосередимо увагу на дискусійних аспектах розуміння й аргументації стосовно визначених об'єктів зарубіжними й вітчизняними фахівцями.

Так, на думку М.О. Александрової, з позиції права культурними цінностями слід визнавати лише матеріальні об'єкти. Це не означає, що духовні цінності не охоплюються сферою правового регулювання. Нематеріальні цінності культури охороняються правом в інших юридичних формах (шляхом застосування норм авторського права, права промислової власності тощо). Вони регулюються, але в іншому плані в якості творів мистецтва чи літератури, науки або техніки [1].

Згідно із ч. 2 ст. 188 ЦК України правочин, вчинений щодо складної речі, поширюється на всі її складові частини, якщо інше не встановлено договором. Власник колекції самостійно або разом з іншою стороною правочину визначає можливість роз'єднання предметів, що входять до його зібрання. Це може мати місце, наприклад, під час складення заповіту на користь декількох

спадкоємців. Таким чином, колекція може бути розділена в будь-якому випадку [2].

Право власності на культурні цінності виникає з підстав, передбачених законом. Виділяють *первісні та похідні* підстави набуття права власності на культурні цінності. До первісних підстав набуття права власності на культурні цінності відносяться: створення нової речі, яка має (матиме) культурну цінність; набуття права власності на виявлений скарб, що становить культурну цінність; набуття права власності на археологічну знахідку; набуття права власності на культурну цінність за набувальною давністю; націоналізація. До похідних підстав набуття права власності на культурні цінності слід віднести, зокрема, приватизацію, придбання культурної цінності за цивільно-правовими договорами, в порядку спадкування [4].

Висновки. Підсумовуючи й узагальнюючи результати розвідки, можемо викласти наші міркування у формі двох взаємопов'язаних висновків. По-перше, наявність суперечностей між правовими нормами щодо охорони прав інтелектуальної власності та інформаційними правами людини на вільний доступ до інформаційних ресурсів, до культурної спадщини та ін.

По-друге, особливістю об'єктів інтелектуальної власності, які відносяться до культурних цінностей, є майнові авторські права, оскільки вони мають нематеріальний характер, не підлягають поділу, діють протягом уставленого строку, на відміну від нерухомого й рухомого майна; крім того, культурні цінності мають суспільну й культурну вагомість й невідчужуваний характер окремих об'єктів культурної спадщини.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні низки взаємопов'язаних понять: «правовідносини», «спадкові правовідносини в термінологічній та правій площині».

Список використаної літератури:

1. Александрова М.А. Гражданско-правовой режим культурных ценностей в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Санкт-Петербург: [Б.и.], 2007. 189 с.
2. Дуденко Т.В. Цивільно-правова охорона прав на культурні цінності та їх оборотоздатність: автореф. дис...канд. юрид.

- наук: 12.00.03; Націон. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 20 с.
3. Капіца Ю. Право слідування в Європейському Союзі та Україні. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 10. С. 3–6.
 4. Когут Н. Прогалини та аномалії в правовому регулюванні спадкових відносин. Юридична Україна. 2016. № 1-2. С. 17–27.
 5. Кодинець А. Інтелектуальна власність та інформаційні відносини: теоретичні засади правового регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 8. С. 16–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_8_4.
 6. Копылов В.А. Информационное право. М.: Юристъ, 2005. 512 с.
 7. Колодій І.М. Цивільно-правове регулювання антикваріату в Україні». Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 2. С. 63–67.
 8. Левковець О.М. Інтелектуальна власність і права людини: прояви дисонансу. Економічна теорія та право. 2015. № 4(23). С. 28–41. Бібліогр.: 17 назв.
 9. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 48. Ст. 405. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>.
 10. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.
 11. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 24. Ст. 168. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.
 12. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 року № 1805-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39. Ст. 333.
 13. Про охорону нематеріальної культурної спадщини: Конвенція ЮНЕСКО від 17.10.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 16. Ст. 153.
 14. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. М.: ПБО-ЮЛ Гриженко Е.М., 2001. 752 с. С. 621.
 15. Ус М.В. Поняття та ознаки колізії суб'єктивних цивільних прав // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. [ред. кол.: Ю.П. Битяк та ін.]. Харків: Право, 2010. Вип. 19. – С. 144–157.
 16. Цивільний кодекс: [науково-практичний коментар] / за заг. ред. Є.О. Харитонові, О.І. Харитонові, Н.Ю. Голубевої. 2-е вид., перероб. та доп. К.: Правова єдність, 2009. С. 260, 261, 686.
 17. Чурпіта Г. Право слідування. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2003. № 3. С. 130–139.
 18. Якубенко О.В. Інтелектуальна власність: особливості предмета дослідження. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2010. Вип. 3. С. 401–406. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2010_3_65.

Мартынюк Т. Н. Некоторые вопросы соотношения и правового регулирования интеллектуальной собственности, информационного права и наследственного права

На основании изучения работ по проблеме соотношения права интеллектуальной собственности и информационного права, выявления и обобщения особенностей объектов интеллектуальной собственности акцентировано внимание на терминологической сущности категорий «интеллектуальная собственность», «информационное право». Очерчены теоретические аспекты этой проблемы в условиях правового регулирования интеллектуальной собственности как объекта наследственного права.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, информация, культурные ценности, наследственное право.

Martyniuk T. Specific questions of relationship and legal regulation of intellectual property and information law and hereditary law

On the basis of the study of works on the relationship between intellectual property rights and information law, the identification and generalization of features of intellectual property objects, attention is focused on the terminological nature of the categories «intellectual property», «information law». The theoretical aspects of the mentioned problem in the conditions of legal regulation of objects of intellectual property as objects of inheritance law are outlined.

Key words: intellectual property, information, cultural values, succession law.